

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330.341.1:334.716

Гребеннікова А.А.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри економіки праці та розвитку сільських територій
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

НАУКОВІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено наукові основи інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. На основі огляду літературних джерел встановлено, що саме прагнення отримати прибуток поєднує поняття «інновації» та «інвестиції». Розглянуто понятійний апарат інноваційно-інвестиційного забезпечення діяльності підприємств.

Ключові слова: інновація, інвестиція, інноваційний розвиток, інноваційний процес, інноваційно-інвестиційне забезпечення діяльності.

Гребеннікова А.А. НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье обобщены научные основы инновационно-инвестиционного развития предприятий. На основе обзора литературных источников установлено, что именно стремление получить прибыль объединяет понятия «инновации» и «инвестиции». Рассмотрен понятийный аппарат инновационно-инвестиционного обеспечения деятельности предприятий.

Ключевые слова: инновация, инвестиция, инновационное развитие, инновационный процесс, инновационно-инвестиционное обеспечение деятельности.

Grebennikov A.A. SCIENTIFIC BASIS OF INNOVATIVE INVESTMENT DEVELOPMENT COMPANY

The paper summarizes the scientific basis of innovation and investment development of enterprises. Based on the review of the literature found that the profit motive combines two concepts of «innovation» and «investment.» Are considered the conceptual apparatus of innovation and investment provision of the enterprise.

Keywords: innovation, investment, innovation development, innovation process, innovation and investment provision of activities.

Постановка проблеми. Вся історія суспільного виробництва свідчить, що ключову роль у підвищенні його економічної ефективності, формуванні сталого розвитку, удосконаленні технічної бази відіграє процес взаємодії науки і виробництва. Безперервне поліпшення засобів і предметів праці, втілення новітніх технологій і оптимізація виробничого процесу є основною рушійною силою економічного зростання будь-якої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У витоків інноваційної теорії економічного розвитку стоїть перший міністр фінансів Української народної республіки, видатний учений Михайло Туган-Барановський. Він зробив суперечливий висновок: не споживання і попит управляють виробництвом, а саме виробництво управляє споживанням, і це відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології і виробництва.

Активне дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення виробництва почалося в кінці XIX на початку XX століття. Визначення суті понять «інновації», «інвестиції» та їх поєднання привертало увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів. Так, основні засади інноваційно-інвестиційного забезпечення виробництва висвітлюють у своїх працях: І.О. Бланк [1], П. Друкер, О.Ю. Єрмаков, М. І. Кісіль [6], М. Кондратьєв [7], М. Калецькі, О.В. Крисальний, О. Лапко [9], А.А. Пересада [10], Б. Твісс [11], М. Туган-Барановський [12], Л.І. Федуллова, Й. Шумпетер [14] та інші.

Постановка завдання. Постановка і вирішення питання інноваційно-інвестиційного розвитку діяльності підприємств у першу чергу вимагає з'ясування суті понять «інновація», «інвестиція» «інноваційно-

інвестиційний розвиток» та «інноваційно-інвестиційне забезпечення».

Виклад основного матеріалу дослідження. Можна виділити два основних підходи до розуміння цих категорій: вузький та широкий. У сучасній економічній літературі ми часто зустрічаємо трактовку інновації на підприємствах тільки з технічного погляду. Вузький підхід ототожнює інновацію з виробництвом, особливо з оновленням його технологій, техніки, продукції. Визначення поняття інновації як нового продукту або послуги, спосіб їх виробництва, новація в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах – це широкий підхід. Крім того, такий погляд на інноваційну діяльність включає передовий досвід і його розповсюдження, використання новацій в інших сферах діяльності.

Поняття «інновації» варто розглядати з трьох позицій: інновація як результат наукової думки, нова ідея, новина, досвід, що ще не має товарної форми; інноваційний продукт – тобто призначене для продажу нововведення, інноваційний продукт як товар на ринку інновацій; результат постійного та циклічного процесу трансформації наукових досягнень у виробництво, інновація як економічна категорія.

Австрійський економіст Й. Шумпетер увів термін «інновація» у науковий оборот. У 1912 році у своїй роботі «Теорія економічного розвитку» він запропонував концепцію інновацій, основою якої була ідея про «нові комбінації». Великий учений пов'язував періоди піднесення збільшенням «нових комбінацій» – виробництвом нового продукту, впровадженням нових технологій та техніки, підвищенням ефективності використання матеріалів та сировини, освоєнням нового ринків збуту, застосуванням нових форм

організації та управління [14, с. 159]. Ці процеси, завдяки Й. Шумпетеру, отримали назву інноваційних. Інновації витісняють старі продукти та виробництва і, таким чином, є фактором «створюючого руйнування» [14, с. 67].

Теорія інновацій Й. Шумпетера є підґрунтям для твердження, що нововведення необхідно розглядати в динаміці та виключно з позицій теорії життєвих циклів, а їх сукупність – складна динамічна система. У сучасному розумінні це зводиться до комбінації таких складових [2, с. 11] (рис. 1).

Інновація за різних умов визначається як процес і як кінцевий результат діяльності, втілений у вигляді новітнього або удосконаленого продукту, нових послуг, що мають ринковий попит або соціально-економічну значимість для суспільства, новітнього або удосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності [2, с. 11]. Внаслідок інновації суттєво змінюються кількісні та якісні характеристики сфер виробництва та споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного виробництва.

Загалом, інновація або нововведення – це розробка та використання нових техніко-технологічних методів, засобів і способів організації виробничої діяльності, випуск нової, якісної продукції, що дає змогу отримати кращі результати виробництва, підвищити життєвий рівень населення, покращити умови праці, знизити негативні соціально-екологічні наслідки господарювання, заощадити виробничі ресурси.

Історично важливо вказати місце і роль інновацій у системі регулювання економіки. Так, М. Кондратьєв [7] визначає три типи «хвиль», які впливають на економічну кон'юнктуру: короткі (3 роки), середні (15 років) і довгі. На думку вченого, необхідно стежити за розвитком кризових явищ, що дозволить з меншими втратами відновити рівновагу, замінити один технологічний уклад іншим.

Низка вчених, зокрема Б. Твісс [11], М. Калецкі, продовжили вивчення інновацій з урахуванням економічних циклів. Вони визначали інновації як детермінанту чергування кризових явищ та вказали на необхідність державної участі та регулювання у їх впровадженні.

Так, Б. Твісс [11, с. 33] визнає, що інновація – це процес нововведення, передачі наукового або технічного знання безпосередньо у сферу потреб споживача; продукт при цьому перетворюється лише на носія технології, і форма, якої він набуває, визначається тільки після ув'язування самої технології та потреби, що задовольняється.

У свою чергу П. Друкер вважає, що головною рисою нововведення є його вплив на спосіб життя людей, так, інновація – це специфічний інструмент заповзятливості, дія, що передає ресурсам нові можливості створення багатства.

Американські вчені розглядають інновації як складну виробничу та організаційно-економічну систему, що дає можливість трансформувати науково-технічну ідею або винахід саме на комерційну реальність і господарську діяльність. Зокрема, П. Елліот зазначає, що нововведення – це комерціалізація винаходу з метою виробництва корисного продукту, процесу або блага.

Більшість науковців ототожнюють поняття «інновація» і «нововведення». Часто термін «інновація» трактують як введення нового, в літературі ці поняття є взаємозамінними. Але ми вважаємо, що між цими поняттями є різниця. Інновація є більш широким поняттям, зокрема це діяльність, спрямована на впровадження нововведень на виробництві. Нововведення, у свою чергу, слід розглядати як результат праці інтелектуального та інжинірингового характеру, відзначений новизною, об'єкт впровадження на підприємстві нової продукції, техніки, технології, методів управління тощо.

Категорія «інновація» у вітчизняній економіці з'явилася наприкінці ХХ століття. Нині велика кількість наших науковців працює над вдосконаленням і поглибленням теорії інноваційного розвитку, адже проблема інвестицій та інновацій є основою сучасної теорії економічного зростання.

Так, Д.М. Черваньов та Л.І. Нейкова під інновацією розуміють кінцевий результат створення і впровадження принципово нового чи модифікованого засобу (новинки), що задовольняє конкретні суспільні потреби і дає низку ефектів (економічний, науково-технічний, соціальний, екологічний) [13, с. 105]. Вони вважають, що інновація – це техніко-економічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів – призводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції та нових технологій [13, с. 14].

Досить оригінальним, на нашу думку, є визначення О. Лапко, який вважає, що нововведення зводиться до розвитку технології, техніки, управління на стадіях їх зародження, освоєння, дифузії на інших об'єктах [9].

У свою чергу такий дослідник, як М.І. Кісіль, наводить своє систематизоване визначення інновацій як генерування, прийняття й впровадження нових ідей, процесів, продуктів і послуг [6].

Дуже вузьким, лише з позиції впровадження, є таке розуміння даного терміну. Інновація – це використання нових ідей, товарів, послуг, матеріалів, технологій або ділової практики промисловістю негайно після їх відкриття або винаходу з метою зміни чи поліпшення продукції, способу її виробництва і розподілу.

Інші вчені поряд із визначенням суті інновацій наводять і відповідну їх класифікацію. Й.Т. Балабанов пропонує розрізняти: економічні інновації – це нововведення у господарській діяльності; фінансові – нововведення у фінансовій сфері, які на фінансовому

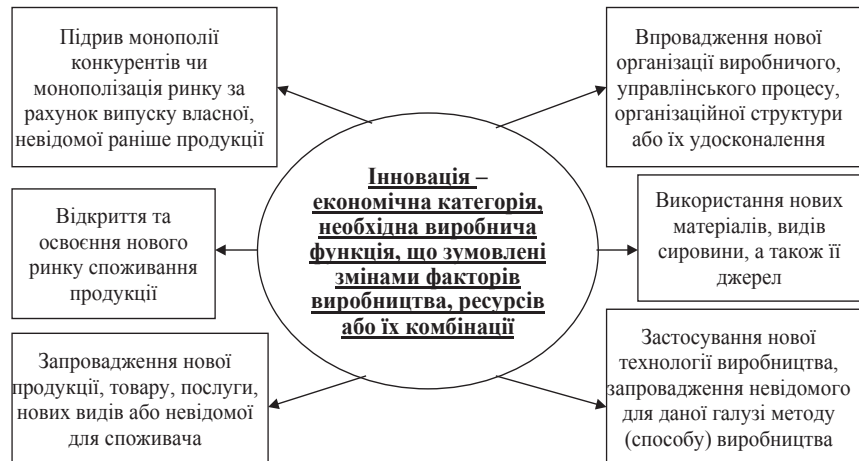

Рис. 1. Розкриття змісту інновації за Й. Шумпетером

ринку реалізують у формі фінансового продукту або фінансової операції; соціальні – якісні зміни умов праці в соціальній сфері; продуктові – створення нових продуктів; технологічні – нові способи виробництва старих чи нових продуктів; науково-технічні – створення нового науково-інженерного вирішення і доведення його до промислового зразка.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможності технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [4]. Разом з тим інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [4].

Основними типами інноваційної діяльності є: виробництво нового продукту або продукту з якісно новими властивостями; впровадження нових засобів виробництва; освоєння нового ринку збуту; залучення нових джерел сировини, комплектуючих і напівфабрикатів; введення нових організаційних та інституційних форм; зміни інфраструктури.

Сучасний досвід господарювання переконує, що інноваційний розвиток підприємств неможливий без активізації інвестиційної діяльності, оскільки саме інвестиції слугують основою для успішного розвитку підприємства на інноваційній основі. Адже для досягнення позитивних результатів впровадження інноваційного проекту важливо залучити потенційних інвесторів та забезпечити зацікавленість суб'єктів до інновацій та інвестицій.

Щодо самого поняття «інвестиції», то вживати на території нашої країни його почали з 1991 року. До того часу воно трактувалося в довідковій літературі як довгострокове вкладення капіталу у промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі господарства і виробничі об'єкти всередині країни або за кордоном з метою отримання прибутку. В ЄСРП інвестиції ототожнювалися з поняттям «капітальні вкладення» – вкладання капіталу у відтворення основних засобів.

Термін «інвестиції» досить тісно пов'язаний з поняттям «капітал». Зміна поглядів на ці категорії відбувалася у процесі розвитку суспільно-економічних відносин. Своє бачення цих понять дає кожна економічна школа. Сучасна теорія інвестицій виникла як синтез підходів кейнсіанської, інституціональної і неокласичної теорій, тобто інвестиції розглядаються на мікро- чи макрорівнях в усіх сферах економіки.

Дж. Кейнс розумів під інвестиціями «поточний приріст цінності капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду». Це – «та частина прибутку за певний період, що не була використана для споживання» [5]. Щодо сучасного розуміння даного економічного поняття, то професор І.О. Бланк розглядає інвестиції як вкладення капіталу з метою його наступного збільшення [1].

Існують дві версії походження терміну «інвестиції». Одні вчені вважають, що це поняття походить від латинського слова «invest» – вкладати, на думку інших, від «investio» – одягати. Останнім часом науковці притримуються другої версії.

У сучасній літературі склалося кілька точок зору щодо категорії «інвестиції». Так, це довгострокове вкладення ресурсів. На думку багатьох західних вчених, інвестиції – це вкладення у цінні папери [13].

Дуже часто метою інвестування є тільки отримання прибутку. Всі ці думки правильні, але не дають повного визначення поняття інвестицій.

Немає одностайності у визначенні поняття «інвестиції» і в українському законодавстві. Так, у Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (доход), або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути [3]: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме і нерухоме майно; майнові права; сукупність технічних, технологічних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих; права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

У той же час у Податковому кодексі України дається дещо інше, вужче поняття інвестиції: інвестиція визначається як господарська операція, яка передбачає придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно.

У спрощеному розумінні інвестиції – це те, що «відкладають» на завтрашній день, для того щоб мати можливість більше споживати в майбутньому. Одна частина інвестицій – це споживчі блага, які не застосовуються у поточному періоді, а відкладаються в запас (інвестиції на збільшення запасів). Інша частина – це ресурси, які спрямовуються на розширення виробництва (вклади у споруди, машини та будівлі).

Нами поділяється думка, що інвестиції – це вкладання усіх видів капіталу в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою досягнення поставлених інвестором цілей.

Саме прагнення отримати вигоду, прибуток чи дохід поєднує ці два поняття «інновації» та «інвестиції», оскільки усі нововведення спрямовані на удосконалення існуючих систем, механізмів, продуктів тощо з метою отримання кращого результату. Інвестиції – це фінансове забезпечення інноваційних процесів.

У статті 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інноваційна діяльність визначається як «одна з форм інвестиційної діяльності» [3], що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Ця діяльність охоплює:

- 1) випуск і поширення принципово нових видів техніки і технологій;
- 2) прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- 3) реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- 4) фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- 5) розробку і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища.

А. Пересада стверджує, що інноваційні інвестиції – це вкладання у нововведення (інновації). У стабільних економічних умовах всі інвестиції повинні бути одночасно інноваціями, у кризових умовах можливі інвестиції на підтримку діючих технологічно відсталих виробничих фондів [10].

Вважаємо, що інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств – це процес фінансового забезпе-

чення комерціалізації новітніх розробок, програм, селекційних видів продукції, технологій тощо з метою підвищення конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, отримання прибутку чи інших вигод.

Розглядаючи суть «інноваційно-інвестиційного забезпечення», на нашу думку, потрібно уточнити поняття «інноваційний процес».

Варто відзначити, що частина зарубіжних вчених доволі часто трактує інновацію як процес. Так, Б. Твісс визначає «нововведення як процес» [11, с. 33]. Зіставляючи винахід і нововведення, він підкреслює, що винахід – формулювання, висунування ідеї, а нововведення – застосування, тобто процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту [11, с. 36]. На нашу думку, інновації та інноваційний процес – це різні економічні поняття, хоча і мають спільне коріння.

У праці «Контурів інноваційного розвитку мирової економіки: Прогноз на 2000–2015 гг.» [8, с. 78] автори з різним ступенем деталізації дотримуються такої схеми: дослідження → розробки → виробництво → маркетинг → продаж.

Більш деталізованим варіантом є схема: фундаментальні дослідження → прикладні дослідження → розробки → дослідження ринку → конструювання → ринкове планування → дослідне виробництво → ринкові випробування → комерційне виробництво.

Зазначимо, що інноваційний процес має безперервний характер. Він не закінчується впровадженням – першою появою на ринку нового продукту, послуги чи доведенням до проектної потужності нової технології. Цей процес не переривається і після впровадження, бо в міру поширення новинка удосконалюється, стає ефективнішою, набуває нових споживчих властивостей. Вважаємо, що інноваційний процес охоплює цикл від опрацювання науково-технічної ідеї до її реалізації на комерційній основі. Він передбачає такі етапи: визначення потреби у нововведеннях; збір інформації про існуючі новинки, які зможуть забезпечити вирішення завдання; проведення оцінки економічної доцільності інноваційних проектів; вибір найкращого варіанта та ухвалення інноваційного проекту та його впровадження на виробництві, поширення нового продукту.

Ефективне здійснення усіх етапів інноваційного процесу потребує залучення інвестиційних ресурсів. Потрібно правильно оцінити, які джерела фінансування краще залучити на кожному кроці від дослідження до впровадження.

Розглядаючи інноваційно-інвестиційний розвиток виробничої діяльності підприємств, варто виділити кілька середовищ, до складу яких він входить:

1. Єдність виробничої та інноваційно-інвестиційної діяльності як головна передумова прогресивного розвитку підприємства. В економічно розвинених країнах простежується тенденція до прискорення розвитку виробництва на інноваційній основі, зокрема: постійне оновлення техніки і технологій, випуск нової продукції, розширення масштабів впровадження інновацій з метою максимального задоволення безперервно зростаючих потреб споживачів тощо.

2. Безперечна єдність інвестиційної та інноваційної діяльності. Основними факторами, що забезпечують успішний розвиток виробництва на інноваційній основі, є інвестиційно-правове поле, структура й об-

сяг інвестицій, що спрямовуються на фінансування інноваційної сфери, можливості їхнього додаткового залучення.

3. Інноваційна інфраструктура, що функціонально пов'язана з інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств. Забезпечує функціонування й оновлення інноваційної сфери, спрямованість на потреби ринку й ефективне впровадження інновацій у виробничу діяльність. Основними її елементами є інформаційна інфраструктура та інфраструктура організаційної підтримки.

4. Організація інноваційно-інвестиційного забезпечення виробництва. Підбір найкращого варіанту організації інноваційного виробництва з урахуванням типу підприємства, його цілей та можливостей, стану зовнішнього середовища, ринкових умов.

Висновки з проведеного дослідження. Взагалі, можна сказати, що ефективність інноваційного розвитку підприємства прямо залежить від наявності та кількості власних коштів, можливості залучення зовнішніх фінансових ресурсів, а також зацікавленості інвесторів у реалізації інновацій.

На нашу думку, інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності підприємств – це сукупність інвестиційних заходів, спрямованих на практичне впровадження в виробництво винаходів, інноваційних розробок, рекомендацій та прискорення розвитку підприємств на інноваційній основі для досягнення поставленої інвестором мети, отримання економічного, соціального і споживчого ефектів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І.А. Основи інвестиційного менеджмента : в 2-х томах / І.А. Бланк – К. : «Ніка-Центр», «Ельга», 2001. – 753 с.
2. Бодров В. Г. Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку національної економіки : навч.-метод. матеріали / В.Г. Бодров, В.О. Гусєв, В.Ф. Мартиненко. – К. : НАДУ, 2009. – 60 с.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність», м. Київ, від 18 вересня 1991 р., № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність», м. Київ, 4 липня 2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
5. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс // Антология экономической классики. – М. : Эконом, 1993. – Т. 2.
6. Кісіль М.І. Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2003. – № 7. – С. 82-87.
7. Кондратьев Н.Д. Основные проблемы экономической статистики динамики / Н.Д. Кондратьев. – М. : Наука, 1991. – 569 с.
8. Контурів інноваційного розвитку мирової економіки: Прогноз на 2000–2015 гг. / [Под ред. А.А. Дынкина]. – М. : Наука, 2000. – 143 с.
9. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко. – К., 1999. – 253 с.
10. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
11. Твісс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твісс. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
12. Туган-Барановський М. Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя / М. Туган-Барановський – К., 1894. – 267 с.
13. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 514 с.
14. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер [Пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.